

Dyrk Bergen

Strategi for urbant landbruk
2019-2023

ETAT FOR LANDBRUK

BERGEN
KOMMUNE

Innholdsfortegnelse

Innledning	3
<i>Forskning</i>	3
<i>Lokalt prosjekt</i>	4
<i>Tilskuddsordning</i>	4
<i>Bybonde</i>	4
<i>Unesco Creative City of Gastronomy</i>	4
<i>Bærekraftmål</i>	5
Hvorfor lage en strategi for urbant landbruk i Bergen kommune?	5
Workshops for strategiarbeid	6
Visjon	7
<i>Hovedmål 1</i>	7
<i>Hovedmål 2</i>	8
Strategiske retninger, tiltak og ressursbehov	9
<i>Tiltak 1: Det etableres et «Råd for urbant landbruk» med representanter fra alle byrådsavdelinger, bybonden, forskning og frivillige organisasjoner.</i>	9
<i>Tiltak 2: Øke bergensernes kunnskaper om matproduksjon og urbant landbruk gjennom kurstilbud og informasjon.</i>	10
<i>Tiltak 3: Utvikle og legge til rette areal for urban dyrking</i>	11
<i>Tiltak 4: Ta vare på matjord, redusere matsvinn og resirkulere næringsstoffer</i>	12
<i>Tiltak 5: Urbant landbruk til inkludering, arbeidstrening og etablering av ny næring</i>	13
Referanser:	15
Vedlegg	16

Innledning

Urbant landbruk

kan defineres som biologisk produksjon av mat og nyttevekster i urbane omgivelser, inkludert dyrking av planter, husdyrhold, akvakultur og birøkt.

Byrådet ønsker i sin byrådsplattform at Bergen skal bli den grønneste storby i landet. Urbant landbruk er en av flere metoder for å gjøre byen grønnere og skjønnere. Dyrking av mat i byen er et enkelt og fremtidsrettet klima- og miljøtiltak, og et verdifullt verktøy for planlegging av fremtidens smarte byer. Kommuneplanens samfunnsdel, Bergen 2030, har visjonen at Bergen skal være fremtidsrettet, ved å legge til rette for et klimasmart samfunn. Byrådets visjon for fremtiden er en aktiv og attraktiv by. Det skal være lett å leve miljøvennlig. Blant de politiske satsingsområdene er:

- At kommunen legger til rette for smart ressursbruk ved sambruk og delekultur og det grønne skiftet innen forskning og næringsliv.
- Bergen kommune skal styrke den blågrønne strukturen som en del av rekreasjonstilbudet.
- Ved fortetting av bebyggelsen ønsker kommunen å være mer restriktiv på nedbygging av arealer.
- Bergen skal ta vare på og styrke byen i naturen og naturen i byen. De blågrønne strukturene skal utnyttes som miljøskapende element, samtidig som de skal bidra til en miljøvennlig håndtering av regnvann

Ved å legge til rette for dyrking av spiselige vekster i parsellhager, parker, nabolagshager og i skolehager, får bergenserne muligheter til å dyrke matplanter, skape gode nabolag og være fysisk aktive – til glede og nytte for folk i alle aldre, på tvers av kulturer og språk.

Forskning

Senter for urbant landbruk er etablert ved Norges miljø- og biovitenskapelige universitet (NMBU) på Ås. Senterets formål er å fremme forskning og utdanning innen de sosiale, miljømessige, økonomiske og økologiske dimensjonene i urbant landbruk og bærekraftig sirkulær økonomi. Urbant landbruk kan gi et viktig bidrag i forbindelse med matsikkerhet, økonomisk utvikling, gjenvinning av avfall og miljøvern.

NMBU deltar også i BYFORSK sitt prosjekt «Cultivating Public Spaces: Urban agriculture as a basis for human flourishing and sustainability transitions in Norwegian cities». Prosjektet er tildelt 10,6 millioner kroner fra Forskningsrådet i perioden 2017-2020. Formålet med prosjektet er å bidra med kunnskap om bærekraftig byutvikling ved å undersøke hvordan urbant landbruk kan bidra til å øke livskvaliteten i en kompakt by, og hvordan det systematisk integreres i urbane offentlige rom i Norge.

Bergen kommune, ved Etat for landbruk, deltar i et forskningsprosjekt i regi av Norsk institutt for bioøkonomi (NIBIO), der en undersøker mulighetene for å øke matproduksjonen i byer ved etablering av veksthus på tak.

Lokalt prosjekt

Prosjektet «Urbant landbruk i Bergen» ble gjennomført i perioden 2015-2017 i regi av Etat for landbruk i samarbeid med fylkesmannen i Hordaland, faglagene i landbruket, Bærekraftige liv og Slow Food Bergen. Prosjektet ble finansiert med 150 000 kroner i utviklings- og tilretteleggingsmidler (UTM) fra fylkesmannens landbruksavdeling. I prosjektperioden ble det gjennomført flere informasjonsmøter om andelslandbruk, arrangert skolehagekurs, invitert til frokostmøter om dyrking i by, samt utarbeidet en håndbok i parsellhagedrift. Bymiljøetaten kartla ledige kommunale arealer som kan egne seg til urbant landbruk. Kart over mulig dyrkingsareal og parsellhagehåndboken er nedlastbar fra nettsiden til Etat for landbruk.

Etat for landbruk hadde en krukke med spiselige vekster i Byparken hele sommeren 2016, for å informere bergenserne om hvordan matplanter ser ut, og vise at det er mulig å dyrke slike vekster nær sagt hvor som helst i byen. I løpet av prosjektperioden har Etat for landbruk registrert en økende interesse for å dyrke matvekster i byen eller drive birøkt i sentrum. Etaten får stadig spørsmål om ledige dyrkingsparseller i bydelene.

Tilskuddsordning

Bystyret i Bergen bevilget 100 000 kroner til en ny tilskuddsordning for urbant landbruk i 2017. Fra denne potten kan lag og organisasjoner søke om bidrag til felles dyrkingsprosjekter i byen. Det er bevilget tilskudd til etablering av nabolagshager, dyrkingskasser i borettslag, takhageprosjekt, birøkt og parsellhager. I 2019 er tilskuddsmidlene i ordningen økt til 252 000 kroner.

Bybonde

Bergen har også fått sin egen bybonde i 2019 – Ida Kleppe. Denne stillingen er knyttet til oppgaver med å koordinere og styrke urbane landbruksaktiviteter i Bergen, med særlig vekt på tiltak rettet mot skoler og barnehager det første prosjektåret. Bybonden er ansatt i et spleiselag mellom Hordaland Bondelag, Lystgården på Landås og tilskudd fra blant annet Bergen kommune. Lystgården skal etter planen bli et mat- og kultursenter, samt kunnskapssenter for urbant landbruk i Bergen. Bybonden vil også være et bindeledd mellom det urbane landbruket og det bynære landbruket i Bergen kommune, gjennom temamøter og kursaktiviteter.

I Oslo har byrådet lyst ut en kommunal stilling som bybonde, og 1,5 mill. kroner er satt av til denne stillingen i budsjettet for 2019. I 2018 budsjetterte Oslo kommune med 7 millioner til urbant landbruk, mens Trondheim satte av 4 millioner. Begge byer lyser ut en god del av disse midlene som tilskudd for lag og organisasjoner som etablerer eller driver urbane landbruksaktiviteter.

Unesco Creative City of Gastronomy

Matbyen Bergen er medlem i nettverket Unesco Creative City of Gastronomy. Urbant landbruk kan bidra til å gjøre byen attraktiv, inspirere til ny næringsutvikling knyttet til lokalmatproduksjon og øke bevisstheten rundt matforsyningsystemene for byene. Urbant landbruk kan gi økt produksjon av lokalproduserte urter, honning og grønnsaker, til glede og nytte for byens befolkning og serveringsstedene i sentrum og bydeler. Gode og friske råvarer er grunnlaget for gode matopplevelser. Urbant landbruk, med bybonden som drivkraft, kan bidra til å virkeliggjøre visjonen om Matbyen Bergen 2030.

Bærekraftsmål

FNs matvareorganisasjon, FAO, har beregnet at 200 millioner mennesker i dag produserer mat for det urbane markedet, og at dette bidrar med 15-20 % av verdens matforsyning.

Dersom matproduksjonen skal holde tritt med befolkningsøkningen, må den i følge FN dobles innen 2050. Klimaendringer kan gi store utfordringer med å sikre nok mat i fremtiden. Alle land har et ansvar for å sikre nok mat for egen befolkning.

FAO presenterte i februar 2019 rapporten «The State of the World's Biodiversity for Food and Agriculture». Rapporten viser at det er registrert en kraftig nedgang i biologisk mangfold i verden over de siste år, basert på data innsamlet fra 91 land. Dette gjelder både planter, fisk og dyr, men kanskje særlig insekter som er nødvendige for pollinering av våre matvekster eller viktige for nedbryting av organisk avfall. Tap av biologisk mangfold truer verdens matproduksjon, er konklusjonen i rapporten. Urbant landbruk kan bidra til økt forståelse for biologisk mangfold og verdien av levende matjord.

FNs bærekraftsmål ligger til grunn for byrådsplattformen. Urbane landbruksaktiviteter kan knyttes til de fleste av de 17 bærekraftsmålene, men særlig disse:

- Mål 2 - Å utrydde sult
- Mål 3 - Sikre god helse og livskvalitet for mennesker i alle aldre
- Mål 4 - Gi god utdanning
- Mål 7 - Tilgjengelig og ren energi
- Mål 9 - Inspirere til innovasjon og infrastruktur
- Mål 11 - Utvikle bærekraftige byer og samfunn
- Mål 12 - Ansvarlig forbruk og produksjon
- Mål 13 – Stoppe klimaendringene
- Mål 15 – Liv på land

Bærekraftig utvikling defineres slik av FN:

Utvikling som imøtekommer dagens behov uten å ødelegge mulighetene for at kommende generasjoner skal få dekket sine behov.

Hvorfor lage en strategi for urbant landbruk i Bergen kommune?

I løpet av de siste årene har bystyret i Bergen bevilget en søkbar tilskuddspott til urbant landbruk, som i 2017 var på 100 000 kr. I 2019 er det 252 000 kroner i tilskuddsmidler. Byrådsavdeling for barnehager og skoler fikk i 2018 en pott på 500 000 til etablering av skolehager. I budsjettet for 2019 har bystyret bevilget til sammen 100 000 kroner til bruk for barnehager og skoler som ønsker å sette i gang dyrkningsprosjekter. Klimaseksjonen har også støttet ulike dyrkningsprosjekter og bybonden med klimamidler.

Det er gitt tydelige politiske signaler om at bystyret og byrådet ønsker aktiviteter knyttet til dyrking i byen, men det har i liten grad vært gitt politiske føringer om hva en ønsker å oppnå med bevilgningene som er gitt. Samtidig kan det være avdelinger i kommunen som kan ha behov for å styrke urbane landbruksaktiviteter, men som ikke har fått midler til gjennomføring av tiltak. Dette kan gjelde inkluderingsarbeid og språkopplæring knyttet til

dyrkningsaktiviteter, trivselstiltak ved kommunale boliger, kursing av ansatte eller klienter innen rus og barnevern, tilrettelegging av dyrking ved institusjoner eller som ledd i et områdeløft i bydeler som skårer lavt på levekårsundersøkelsene.

Arbeidet med urbant landbruk involverer og kan brukes av flere byrådsavdelinger og etater i kommunen. Det er derfor behov for et veikart som kan peke på prioriteringer og ressursbruk internt i kommunen, men også på hvilken måte kommunen kan samarbeide med andre aktører for å gjøre byen grønnere og mer attraktiv. En slik strategi vil gi oss et redskap til å arbeide mer målrettet med temaet, og fange opp alle aspekter ved dyrking i byen. Et godt samarbeid med frivillige lag og organisasjoner vil være avgjørende for å kunne gjennomføre prioriterte tiltak. Innfasingen av foreslåtte tiltak som ikke kan finansieres innenfor eksisterende budsjettammer, vil bli vurdert i fm. fremtidige fremleggelsler av handlings- og økonomiplaner/budsjetter.

Workshops for strategiarbeid

Etat for landbruk har de siste årene registrert en økende interesse fra bergensere som ønsker seg parseller, eller vil sette i gang med dyrking av spiselige vekster i nabolagshager, i krukker og pallekarmer på gater og på ledig landbruksareal. Noen ønsker seg en liten flekk til å produsere litt grønnsaker og urter. Andre har planer om å starte kommersiell produksjon av mikrogrønt, honningproduksjon, urter eller grønnsaker i større skala i eller nær sentrum.

For å fange opp gode ideer og innspill til en strategi for urbant landbruk, inviterte Etat for landbruk til to workshops for interesserte, i samarbeid med Fylkesmannen i Vestland, Bærekraftige liv og bybonden Ida Kleppe i januar 2019.

Cyrille Gaubert fra Stadsbruk i Sverige holdt inspirasjonsforedrag, og fortalte om prosjekter i Malmø og andre svenske byer, der urbant landbruk har bidratt til nye arbeidsplasser, integrering av flyktninger og økt produksjon av lokalmat. Stadsbruk jobber for å få kommuner og grunneiere med i et nettverk som kan utvikle entreprenørskap innen dyrking, for å gjøre byene grønnere og mer attraktive.

Eksemplene fra Sverige viser at det er mulig å produsere en god del mat i byen også på våre breddegrader, samtidig som dyrkningsaktiviteter kan brukes som verktøy for inkludering av flyktninger, for å fremme godt naboskap i bydeler med utfordringer i bomiljøet, skape nye arbeidsplasser og gi barn og unge kunnskaper om spiselige planter og godt kosthold.

Vel 80 engasjerte personer deltok i de to workshopene i januar. Dette resulterte i en lang liste med gode innspill om hva Bergen kommune bør satse på innen urbant landbruk, og hva deltakerne selv ønsker å bidra med. Noen av disse forslagene er tatt med videre i strategiplanen.

Økt dyrking av spiselige vekster i Bergens urbane strøk har utfordringer. Byen har mer nedbør enn de fleste andre byer i landet, brunsneglen har kommet for å bli, og det er ikke avsatt arealer i parker eller i bydeler til parsellhager. Flere har også pekt på at det kan være vanskelig å få en leieavtale med kommunen eller andre grunneiere om areal til dyrking. Samtidig viser rapportene fra de som har fått tilskudd til urbant landbruk, at dyrkningsprosjektene eller birøkten har bidratt til fellesskap mellom naboer på tvers av alder,

og gitt deltakerne økte kunnskaper om jord og spiselige vekster. De fleste rapporterer at de ønsker å fortsette med urbane landbruksaktiviteter.

Visjon

Bergen kommune er en bærekraftig by som skal bli grønneste storby i landet gjennom å legge til rette for at innbyggerne kan dyrke egen mat og øke sine kunnskaper om matproduksjon fra jord til bord.

Hovedmål 1

Bergen skal bli en by som tar vare på matjord og utvikler gode matforsyningssystemer til bergenserne på en måte som tar vare på det biologiske mangfoldet.

Delmål	Indikatorer
1.1 Bergen kommune planter ut pollinatorvennlige planter på offentlige arealer	<ul style="list-style-type: none"> • Antall kvadratmeter med pollinatorvennlige planter på kommunale arealer • Antall insekthotell på offentlige grøntområder
1.2 Bergen kommune bekjemper fremmede skadelige arter, og legger til rette for biologisk mangfold	<ul style="list-style-type: none"> • Antall registrerte steder med utvalgte fremmede skadelige arter • Antall kvadratmeter ledige flekker som beplantes, slik at biologisk mangfold økes
1.3 Bergen kommune legger til rette for urbane landbruksaktiviteter i byrom og parker	<ul style="list-style-type: none"> • Antall områder tilrettelagt for urbant landbruk
1.4 Bergen kommune planter spiselige vekster som bærbusker og fruktrær i parker og friområder	<ul style="list-style-type: none"> • Antall plantete trær og busker som er spiselige i parker og friområder
1.5 Bergen kommune skal ta vare på parselhager, og arbeider for å opprette nye i alle bydeler	<ul style="list-style-type: none"> • Antall etablerte parselhager opprettholdt • Antall nye etablert
1.6 Bergen kommune skal ta vare på skolehager og etablere slikt tilbud ved interesserte skoler.	<ul style="list-style-type: none"> • Antall skolehager etablert
1.7 Bergen kommune legger til rette for at innbyggerne kan kompostere eget organisk avfall, eller kjøpe deklart kompostjord	<ul style="list-style-type: none"> • Antall tilskudd som BIR har gitt til Bokashi eller kompostbinger • Antall tonn kompostjord som Bergen kommune har bestilt
1.8 Bergen kommune tar vare på matjord fra utbygging av tidligere landbruksarealer for nydyrking av tilsvarende areal på gårder, eller til nye parselhager i bydelene	<ul style="list-style-type: none"> • Areal (m²) med matjord som er opparbeidet for dyrking etter jordflytting
1.9 Bergen kommune samarbeider med bønder og grunneiere som ønsker å starte andelslandbruk sammen med forbrukere	<ul style="list-style-type: none"> • Antall andelslandbruk etablert • Areal (m²) til grøntproduksjon i andelslandbruk, eller kg kjøtt levert i

	andelslandbruk
--	----------------

Hovedmål 2

Gjennom urbane dyrkingsaktiviteter skal Bergen skape gode møteplasser for innbyggerne på tvers av alder, kjønn, kultur eller bosted.

Delmål	Indikatorer
2.1 Bergen kommune styrker kurstilbudet innen urbane landbruksaktiviteter	<ul style="list-style-type: none"> • Antall kurs tilgjengelig for alle bergensere • Antall kurs for ansatte i bruk av urbane landbruksaktiviteter innen kommunal virksomhet
2.2 Bergen kommune deler informasjon, og samarbeider med frivillige organisasjoner og bybonden om kunnskapsformidling innen urbant landbruk	<ul style="list-style-type: none"> • Antall steder registrert for dyrking formidlet gjennom kart på nettside/app hos bybonden • Antall artikler publisert på nettside til Etat for landbruk om urbane landbruksaktiviteter
2.3 Bergen kommune bruker urbane landbruksaktiviteter som verktøy for inkludering og arbeidstrening	<ul style="list-style-type: none"> • Antall prosjekter der flyktninger/innvandrere involveres i dyrking • Antall praksisplasser og arbeidstreningsplasser der urbant landbruk involveres
2.4 Bergen kommune legger til rette for urbane landbruksaktiviteter ved institusjoner som sykehjem, bofelleskap etc.	<ul style="list-style-type: none"> • Antall kvadratmeter dyrkingsareal tilgjengelig på sykehjem og bofelleskap • Antall institusjoner som benytter urbane landbruksaktiviteter for beboerne
2.5 Bergen kommune bruker urbant landbruk i alle bydeler for å skape grønne møteplasser	<ul style="list-style-type: none"> • Antall prosjekter der urbant landbruk er benyttet for å skape møteplasser for folk i alle aldre
2.6 Bergen kommune legger til rette for at urbant landbruk brukes for å skape innovasjon og næringsutvikling	<ul style="list-style-type: none"> • Antall nye virksomheter etablert på grunnlag av urbant landbruk, som f.eks. opplevelser eller salg av produkter
2.7 Bergen kommune skal tilby skolehager for alle barne- og ungdomsskoler som ønsker det	<ul style="list-style-type: none"> • Antall skoler som har skolehage • Andel elever i grunnskolen som har tilgang til skolehage

Strategiske retninger, tiltak og ressursbehov

Det sterke engasjementet fra deltakerne i de to workshopene viser at det finnes motivasjon og vilje blant bergenserne til å sette i gang aktiviteter innen urbant landbruk. Dette kan bidra til å oppfylle visjonen og nå målene i strategiplanen. En slik interesse og glød er viktig for å kunne gjennomføre tiltakene som kan gjøre Bergen til grønneste storby i landet.

Kommunens rolle vil være å tilrettelegge for innbyggerne og spille på lag med bybonden, slik at byliv og godt naboskap kan dyrkes fram med urbane landbruksaktiviteter som verktøy. Strategiplanen peker på flere samfunnsområder der urbant landbruk kan være aktuelt:

1. Bærekraftig byutvikling
2. Miljø og klima
3. Inkludering og sosialt entreprenørskap
4. Folkehelse
5. Skole og undervisning
6. Lokalmatproduksjon og matforsyning

Bergen kommune er en stor og kompleks organisasjon. For å oppfylle visjonen og nå målene i strategiplanen, vil det derfor være behov for å legge til rette for samhandling på tvers av byrådsavdelinger og etater. I denne planen foreslås 6 strategiske retninger knyttet til visjon og mål. Ressursmessige behov omtales under hvert av disse tiltakene.

Tiltak 1: Det etableres et «Råd for urbant landbruk» med representanter fra alle byrådsavdelinger, bybonden, forskning og frivillige organisasjoner.

I noen byer som har utarbeidet strategi for urbant landbruk, er det opprettet et «Råd for urbant landbruk», der myndigheter og interesseorganisasjoner har faste møter. I over 200 amerikanske byer, og flere europeiske byer, er det nå slike «Food councils», som har ulike roller og ansvar, men som alle bidrar til en formell møteplass for nettverksbygging mellom myndigheter og frivilligheten. Etter at Oslo i 2015 deltok i EU-prosjektet Urbact Sustainable Food i Urban Communities, etablerte kommunen «Nettverk for bærekraftig mat».

Bymiljøetaten i Oslo driver nettverket for å samle aktører som er engasjerte innenfor bærekraftig mat og urbane landbruksaktiviteter.

I Bergen har vi felles møteplasser mellom kommunale avdelinger og frivillige organisasjoner i Byfjellsrådet og Vassdragsrådet. Der drøftes aktuelle spørsmål knyttet til planer, styring og interesser, og rådene kan komme med innspill til politiske styrer og utvalg, eller til administrative enheter i kommunen.

Rådet skal være et gjensidig rådgivings- og informasjonsorgan, og kan ha følgende oppgaver:

- Identifisere muligheter for urbant landbruk i Bergen og foreslå løsninger som kan sikre matforsyningssystemene til byen
- Komme med innspill til kommunalt planarbeid der urbant landbruk kan være tema
- Nettverksbygging mellom myndigheter, forskning og frivillige organisasjoner
- Kunnskapsutveksling om urbant landbruk
- Være et diskusjonsforum for saker av prinsipiell karakter eller av stor allmenn interesse når matproduksjon eller urbant landbruk er tema

Etablering av et slikt råd, vil være knyttet til hovedmål og de fleste delmål i strategiplanen. Arbeidet koordineres av Bergen kommune v/Etat for landbruk. Det må settes av nødvendige stillingsressurser til arbeidet. *Det avsettes årlig et beløp på 100 000 kroner til aktiviteter i rådet.*

Tiltak 2: Øke bergensernes kunnskaper om matproduksjon og urbant landbruk gjennom kurstilbud og informasjon.

Byene vokser verden over, og det fører til at kunnskaper om jord, skog og landbruk svekkes blant dem som har minimal tilknytning til landsbygda. Nye generasjoner får ikke som før overført lærdom i oppveksten fra foreldre og besteforeldre om jordegenskaper, såfrø, dyrestell, slakting eller høsting og oppbevaring av egenproduserte råvarer.

Vi vet samtidig at klimaendringer vil gi oss utfordringer med å produsere nok mat til en økende befolkning. Skal vi klare å utvikle bærekraftige byer og samfunn, må alle innbyggere ha forståelse for dette, og ta valg som kan styrke lokal matproduksjon, redusere matsvinn og bidra til at næringsstoffer blir sirkulert.

Økt forståelse for matproduksjon, og kunnskaper om dyrking vil være viktig for alle innbyggere. Kommunen kan på ulike måter bidra til at bergensere i alle aldre lærer mer om dyrking og byens matforsyningssystemer:

- Styrke Bybondens rolle med årlige bidrag som gjør det mulig å koordinere opplæring i urbane landbruksaktiviteter, samt arrangere kurs for skoler og barnehager i bydelene
- Tilby et årlig skolehagekurs for alle barnehager/skoler i Bergen kommune
- Samarbeide med Lystgården på Landås, som utvikles til et senter for bærekraft, matkultur og urbant landbruk
- Plante spiselige og pollinatorvennlige vekster i parkene, med informasjon om plantenavn
- Partnerskap med forskningsinstitusjoner som forsker på tema innen urbant landbruk/bærekraftig byutvikling, og formidle/publisere ideer og resultater som kan gi innovasjon og næringsutvikling.
- Bidra til utvikling av nettressurser/apper for formidling av ledige dyrkingsarealer, leieavtaler og dyrkingsmetoder.
- Stimulere til etablering av andelslandbruk på gårder i Bergen,
- Se på muligheter for å etablere kommunale felleskjøkken som frivillige organisasjoner kan leie til kurs i konservering og matlaging

Kommunens aktiviteter kan knyttes til begge hovedmål i strategien, samt flere av delmålene. *Det foreslåes å sette av 1 million kroner til bybonden, og 1,5 millioner kroner til urbant landbrukssenter på Lystgården og kursaktiviteter. Tilskuddsordningen for urbant landbruk føres videre og utvides til 400 000 kroner årlig. Det foreslås også at Bymiljøetaten årlig får bevilget 250 000 kroner i ekstra budsjettmidler til utplanting og stell av spiselige/pollinatorvennlige planter i parker og friområder.*

Tiltak 3: Utvikle og legge til rette areal for urban dyrking

Hvordan skal vi bruke arealene våre? Byen skal fortettes, for å redusere transportbehovet og unngå nedbygging av verdifull natur og landbruksarealer. En mer spiselig by vil kreve at det i offentlige og private planer settes av tilstrekkelig areal til at dyrkingsaktiviteter er mulig. Parsellhager kan etableres i parker og på friområder, eller private grunneiere kan legge ut arealer som egner seg til dyrking. Regulering til parsellformål vil være viktig for å unngå utbygging av slike arealer. Det er et stort utbyggingspress på de grønne flekkene i byene. Flater med vegetasjon fordrøyer vann, og slike arealer vil derfor være viktige klimatiltak i en framtid med økende nedbør. Grøntarealer er også viktige leveområder for insekter, fugler og småkryp. Skal byen fortettes, må innbyggerne ha tilgang på tilstrekkelige grøntarealer som kan gi mosjon, fellesaktiviteter og muligheter for stille soner.

Det er positivt at det i nyere reguleringsplaner legges til rette for takhager. Slike arealer vil kunne fungere som gode møteplasser for beboere i blokken, og kan skape lokal trivsel og felleskap rundt dyrking. Takhager på større næringsbygg kan også utvikles til å være en del av byens matforsyningsystemer. I flere av verden største byer er det etablert veksthus på tak, der det produseres grønnsaker til markeder og restauranter. I noen storbyer brukes takhageprosjekt som ledd i sosialt entreprenørskap: til arbeidstrening eller inkluderingsarbeid- og språkopplæring.

Takhager i private utbyggingsprosjekter kan likevel ikke erstatte behovet for gode grønne møteplasser på bakkeplan, der alle befolkningsgrupper kan få muligheten til å dyrke egen mat og møte hverandre. Urbant landbruk kan være et viktig verktøy for dyrking av gode nabolag.

Skolehageinteressen er økende, men både nye og gamle skoler har utfordringer med å finne arealer som kan være egnet til dyrking. Det bør oppfordres til at areal til skolehage planlegges når det skal bygges nye skoler eller barnehager. Finnes ikke slike arealer på tomten, kan skoler og barnehager kanskje få til en avtale med en gårdbruker om å leie areal til en skolehage. I Norge har vi eksempler på at Inn på tunet- gårder gjør avtaler med nærmeste skole eller barnehage om dyrkingsaktiviteter på gården. Bergen har bynære gårder der dette kan være aktuelt. Aktive jordbruksforetak kan søke om produksjonstilskudd på arealer som brukes til parsellhagedrift eller andelslandbruk. Dette kan kommunen gjøre for å tilrettelegge arealer for urbant landbruk:

- Arealer til parseller/dyrking avsettes og sikres gjennom planarbeid
- Kartlegge og formidle ledige arealer for dyrking i samarbeid med bybonden
- Kartlegge behov for etablering av skolehager sammen med bybonden
- Skoler og barnehager stimuleres til å bruke uteområder til dyrking av spiselige vekster og planter for pollinerende insekter. Alle fag kan brukes i skolehagen
- Dyrkingskasser med jord settes ut i bydelene, og kan loddas ut til interesserte som vil dyrke en sesong.

Kommunens tiltak er knyttet til begge hovedmål, og flere av delmålene.

Barnehager og skoler får en tilskuddsordning for etablering/drift av skolehager på 500 000, der noe av midlene kan brukes til sysselsetting av ungdom som kan stelle skolehagen i sommerferien, slik praksis var i Bergen kommune fram til 80-tallet. Det settes av 100 000 kroner årlig til utplassering av dyringskasser i bydelene.

Tiltak 4: Ta vare på matjord, redusere matsvinn og resirkulere næringsstoffer

Norge har lite jordbruksareal sammenlignet med andre land i verden. Bare vel 3 % av arealene våre er dyrket. Matjord er i realiteten en ikkefornybar ressurs. Det tar 100 år å produsere 1 cm matjord. Kommunene har ansvaret for arealforvaltningen, mens regjeringen er ansvarlig for nok og sikker mat til befolkningen. Matforsyningen til byer og tettsteder besørges stort sett gjennom grossistlagrene som de tre store matvarekjedene disponerer, og mye av matvarene er til en hver tid under transport på bil fra lager til butikk. «Vi forsyner Norge med mat», reklamerer for eksempel grossisten Asko på bilene sine. Systemet er sårbart for blokkeringer ved tilfeller som stengte veier, streiker og strømutfall. Situasjonen er lik den vi finner i andre vestlige land. Byer som Gøteborg i Sverige og Bristol i Storbritannia ser nå på muligheter til å styrke matforsyningslinjene til byene med økt satsing på urbant landbruk. Å ta vare på matjord både i landbruksområder og på restarealer i byen, vil være første skritt på veien for å styrke matforsyningsberedskapen. 95 % av maten vi spiser har sitt opphav fra jord. Jord er også et viktig karbonlager og filtrerer og renses vann.

FAO stipulerer at ca. 1/3 av all maten som produseres i verden går tapt eller kastes. Noe forsvinner underveis fra åker til forbruker på grunn av mangel på lager og distribusjon, men en god del mat kastes også fra butikk og fra husholdninger. I Norge kaster hver av oss ca. 42 kg mat i året. Dette matsvinnet representerer et misbruk av arbeidskraft, vann, energi, areal og andre naturressurser, skriver FAO på nettsiden sin.

En reduksjon av jordsvinn og matsvinn i Bergen vil gi en reduksjon av klimaavtrykket til bergenserne. Telemarksforskning viser i sin rapport «Andelslandbruk – en økologisk spydspiss» til at folk som dyrker egne grønnsaker, også spiser mer grønt og kaster mindre mat. Å legge til rette for at flere bergensere får tilgang på matjord til dyrking, kan øke respekten for matens verdi, og forhåpentligvis påvirke husholdningene til å kaste mindre mat.

Det som måtte være av matavfall kan komposteres eller brukes i biogassanlegg. Renovasjonsselskapet BIR gir i dag tilskudd til husholdninger som vil kjøpe beholder for hjemmekompostering eller Bokashi-kultur. Bokashi er en anaerob gjæringsprosess der man tilsetter en bakteriekultur (Effektive mikroorganismer = EM) for å omdanne organisk avfall. Bioresten kan graves ned i egen jord, der den kan nedbrytes videre og brukes til jordforbedring/gjødsling. Bokashi-metoden tilfredsstiller ikke Mattilsynets krav til hygienisering.

Mer enn halvparten av matavfallet som kastes i Norge i dag, forbrennes uten produksjon av kompost eller biogass. Det forskes for å finne smarte løsninger som kan resirkulere næringsstoffer som nitrogen, fosfor og kalium i dette avfallet. Et nytt regelverk for

avfallshåndtering er under utarbeiding, og det kommer trolig et krav om sortering og innsamling av våtorganisk avfall (matavfall) fra husholdningene i Bergen i løpet av få år.

For å ta vare på matjord, redusere matsvinn og resirkulere næringsstoffer tilbake til jorden, kan Bergen kommune gjøre følgende:

- Sikre at matjord tas vare på der den ligger, slik at det kan produseres mat av urbane bønder eller profesjonelle bønder
- Kreve flytting av matjord for nydyrking av tilsvarende arealer på landbrukseiendommer i drift, dersom utbygging på registrerte jordbruksarealer (klassifisert i AR5) er uunngåelig
- Støtte hjemmekompostering og Bokashi ved at BIR kan gi tilskudd til innkjøp av beholdere til innbyggere, institusjoner og skoler/barnehager som har egne hagearealer.
- Utforske løsninger som kan gi gjenvinning av matavfall lokalt i borettslag, sameier eller velforeninger i tett samarbeid med Mattilsynet (jf. Animalieforskriften)
- Bruke kompostjord til opparbeiding av parker, uteområder ved kommunale boliger, grøntanlegg og i skolehager

Disse forslagene kan knyttes til flere bærekraftsmål, strategiens hovedmål 1 og flere av delmålene. *Det kan være behov for midler utover dagens tilskuddsordning som BIR forvalter. Det foreslås at kommunen setter av midler til utprøving av sirkulære løsninger i mindre målestokk, for eksempel til felleskomposteringsløsninger/Bokashi for boliglag/velforeninger eller kvartaler. Søkbare prosjektmidler kan legges inn under klima- og miljømidlene som klimaseksjonen forvalter. Bymiljøetaten og andre kommunale avdelinger kan kreve at kompostjord skal brukes i stedet for torvjord ved innkjøp til nyanlegg eller drift av parker og uteanlegg.*

Tiltak 5: Urbant landbruk til inkludering, arbeidstrening og etablering av ny næring

Mat og måltider bringer folk sammen på tvers av alder og kultur. Mange av kulturplantene vi dyrker i Norge har sitt opphav fra helt andre steder i verden. Poteten kommer fra Sør-Amerika, kornsortene har vært dyrket i flere tusen år og stammer fra den gylne halvmåne ved elvene Eufrat og Tigris i Irak, Syria og Tyrkia. Frø og plantemateriale er tilpasset nye klimasoner gjennom planteavl og utprøving. Kulturplantene våre er grenseløse, og kan slå røtter dersom jord og klima gir vekstvilkår. På våre breddegrader må vi hjelpe noen av vekstene til å vokse ved å dyrke dem i drivhus eller plasttunneler.

I flere byer brukes dyrkingsaktiviteter som verktøy for å gi arbeidstrening til ungdom, som inkluderingstiltak for flyktninger og innvandrere, eller for å skape meningsfulle hverdager for beboere i institusjoner.

Cyrille Gaubert fra Stadsbruk i Sverige viste til flere slike prosjekter da han holdt inspirasjonsforedrag på de to workshopene om urbant landbruk i Bergen i januar 2019. Språkopplæring er en nøkkel til integrering. Stadsbruk praktiserer et enkelt og vellykket opplegg, der svensker og innvandrere i Rosengård i Malmø møtes for felles dyrking i parselhager. Med en «odlingskompis» kan man lære språk og bli kjent over grønnsak- og

urtebed. Mange innvandrere har med seg kunnskaper om dyrking fra hjemlandet, enten de har erfaring som bønder eller har dyrket mat til eget bruk i bakgården eller på taket. Hverdagspraten går, aktivitetene foregår i grønne omgivelser og det utveksles kunnskaper på tvers av alder og språk. En dyrkingskompis kan være nøkkelen til å komme i aktivitet og bli inkludert, enten det gjelder innvandrere eller andre grupper i samfunnet. Institusjoner som sykehjem eller bofellesskap kan også ha glede av en fellestomte der frivillige deltar som dyrkingskompiser. På Landås dyrkes det matvekster og blomster i en takhage på sykehjemmet i samarbeid mellom beboere, ansatte og to barnehager etter initiativ fra Bærekraftige liv. Veien til god helse går gjennom hagen, sies det i Østerrike.

I Malmø, og andre byer i verden, utvikles urbane landbruksprosjekter til kommersielle virksomheter, der det dyrkes mikrogrønt for salg, grønnsaker og urter til restauranter og markeder eller mat for levering til matkasser. Noen av virksomhetene gir arbeidsledig ungdom arbeidstrening og fellesskap. Et eksempel er prosjektet Capital Growth i London som startet i 2012. Målet var etablering av 2012 hager med matvekster i løpet av året da byen arrangerte olympiske leker. Dette målet ble nådd med god margin. I dag fungerer Capital Growth som et nettverk for Londons urbane matproduksjon. Gjennom nettverket tilbys arbeidstrening og jobber, veiledning for dyrking og råd om hvordan man kan etablere nye arbeidsplasser basert på urbant landbruk. Slik kan Bergen kommune bruke urbant landbruk som verktøy for inkludering og sosialt entreprenørskap, samt bidra til innovasjon og etablering av nye næringer:

- Legge til rette for urbant landbruk på grøntområder ved kommunale utleieboliger
- Gi støtte til prosjekter med dyrkingskompiser, der språkopplæring eller inkludering er målet
- Bruke urbant landbruk i områdesatsing for å øke trivsel og bokvaliteter i nærmiljøet
- Legge til rette for arbeidstrening der dyrking, foredling eller salg av urbane landbruksprodukter benyttes
- Etablererhjelp til småbedrifter som ønsker å starte ny virksomhet basert på produksjon eller salg av urbane landbruksprodukter, eller sosialt entreprenørskap knyttet til urbant landbruk
- Frøbibliotek på alle lokale bibliotek

Eksemplene kan knyttes til hovedmålene og flere av delmålene. Bergen skal være en åpen og inkluderende by, ifølge plan for inkludering og mangfold. Urbant landbruk kan bidra til dette:

Byrådsavdeling for bolig, sosial og inkludering kan trenge økte bevilgninger til aktiviteter og utstyr knyttet til urbant landbruk for grupper som flyktninger, innvandrere som trenger språktrening eller beboere i bydeler som scorer lavt i leveårsundersøkelsene.

Byrådsavdeling for klima, kultur og næring kan administrere en søkbar tilskuddsordning med etablererstøtte til småbedriftsutvikling knyttet til urbane landbruksaktiviteter eller støtte til matfestivaler/markeder som bruker mat fra urbant landbruk eller bynære bønder. Da kan Bergen som matby styrkes og gjøres mer synlig, i tråd med strategiplanen for Matbyen Bergen 2019-2030.

Referanser:

Byrådsplattformen 2015-2019

Kommuneplanens samfunnsdel, Bergen 2030, vedtatt 2015

Handlingsplan for landbruket i Bergen kommune 2016-2020

Grønn strategi – Klima- og energihandlingsplan for Bergen 2016

Kommunedelplan Blågrønn infrastruktur i Bergen – Grøntmiljøplan 2012-2020

Strategiplan for fremmede og skadelige arter i Bergen kommune, vedtatt 2014

Prosjektrapport Urbant landbruk i Bergen 2015-2017

Plan for frivillighet i Bergen kommune

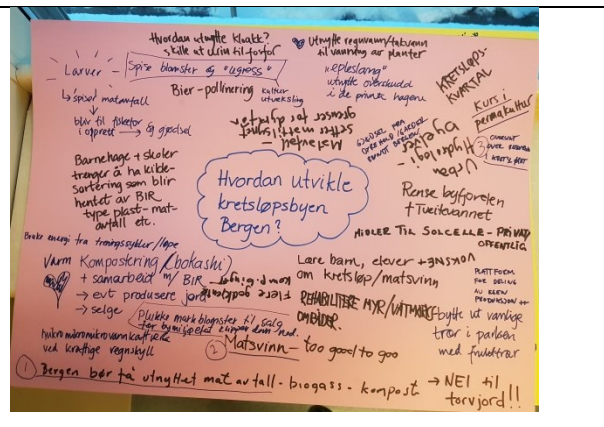
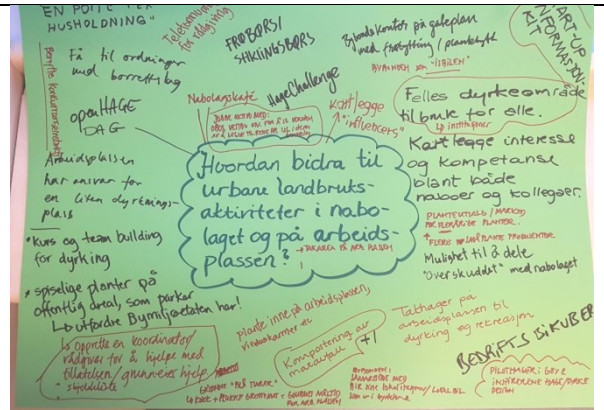
Folkehelseplan for Bergen kommune 2015-2025: Aktiv by – Friske Bergensere

Verden i Bergen. Plan for inkludering og mangfold

FAOs nettside om urbant landbruk

NMBU-studenters rapport 2015: «Reasons for Urban Agriculture in Bergen»

Vedlegg

Plakater fra workshop – strategi for urbant landbruk i Bergen, januar 2019

